

рмат. актів: У 3-х кн. К., 1999. Кн.3. 14. Пегроченко П.Ф. Влияние научно-технического прогресса на содержание и организацию труда. М., 1975. 15. Омаров А.И. Руководитель: Размышления о стиле управления. М., 1987. 16. Ставцева А.Н., Хохрякова О.С. Трудовой договор. М., 1983. 17. Научно-практический комментарий к законодательству Украины о труде. В 2-х т. Симферополь. 1998. Т.1.

Надійшла до редакції 29.06.2000

А.М. Шульга, викладач каф. кримінального права та криминології Ун-ту ануції, справ

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

Прийняття Конституції України створило для суспільства реальну можливість більш повної реалізації прав і свобод. Основний закон закріплює передусім принципи положення державної політики, спрямованої на забезпечення прав і свобод людини, гідних умов її життя. Він став основою для розвитку і утвердження демократичної, соціальної і правової держави, в якому людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст.3 Конституції України).

Виходячи з цього, стає очевидною необхідність забезпечення належної охорони життя і здоров'я людини.

Заподіяння шкоди життю або здоров'ю людини можливе як безпосередньо (наприклад, заподіяння смерті ударом ножа в життєво важливу область тіла людини), так і шляхом якихось інших протиправних дій, скажімо, заподіяння шкоди здоров'ю людини внаслідок вживання нею продуктів сільськогосподарського виробництва, вироблених на зіпсованих або забруднених землях. У зв'язку з цим проблема правової охорони земель привертає постійну увагу вчених-юристів. Вона є актуальною, комплексною, становить теоретичний інтерес і практичну значущість. Це зумовлено в перну чергу багатогранністю функцій, що виконує земля, родючістю і значимістю даного природного об'єкта. Земля виступає важливим елементом екосистеми і є основою життєдіяльності людини. Від її стану значною мірою залежить нормальне існування і життєдіяльність як суспільства в цілому, так і життя, здоров'я кожного індивіда. Крім того, в зв'язку з переходом економіки країни до ринку і включенням певної частини земельних ресурсів в ринковий товарообіг актуальність правової охорони земель як об'єкта природи різко зростає. На необхідності особливого підходу до охорони даного об'єкта природи акцентує увагу і Конституція України. Так, у ст.14 Основного Закону підкреслюється, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Крім того, необхідно звернути увагу на таку обставину Конституції України (ст.27), гарантуючи кожній людині невід'ємне право на життя, в той же час закріплює право кожного на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище (ст.50). Реалізація зазначених конститу-

ційних приписів можлива лише в умовах, коли право кожного індивіда охороняється належним чином.

До складу єдиної екологічної системи, крім землі, входять атмосферне повітря, вода, рослинний і тваринний світ, надра та інш. У цьому природному комплексі вона займає домінуюче місце. Її провідна роль зумовлена тим, що, по-перше, земля має ґрунтовий родючий покрив, виступає джерелом їжі для людей, сировини для промисловості, по-друге, володіння даним об'єктом природи є не тільки передумовою, але й умовою використання інших природних багатств (надр, вод, рослинного і тваринного світу та ін.).

Від того, як використовується земля, яким є її стан, залежить і стан навколишнього природного середовища в цілому. В сучасних умовах стан довкілля характеризується як кризовий. Це впливає із змісту Основних напрямків державної політики в галузі охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки, затверджених постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. У названому документі йдеться про те, що нинішній стан довкілля спричинило зневажання об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу України. Важливим чинником погіршення екологічного стану є надмірне забруднення земель, накопичування в дуже великих кількостях шкідливих, в тому числі високотоксичних відходів виробництва. Ці негативні процеси тривали довгий час і призвели до різкого погіршення стану здоров'я населення, зменшення народжуваності і збільшення смертності. Зазначені обставини створюють реальну загрозу існуванню і нормальному розвитку людської діяльності і в кінцевому підсумку можуть призвести до вимирання і біологічно-генетичної деградації населення України.

Тож доцільність встановлення кримінальної відповідальності за вчинки, які призводять до погіршення якісного стану землі, що може створювати загрозу заподіяння шкоди здоров'ю або життю людини, є обґрунтованою.

Серед найважливіших чинників антропогенної діяльності людей, що негативно впливають на стан землі як об'єкта господарювання і складової навколишнього природного середовища, є її псування і забруднення. Під псуванням землі необхідно розуміти діяльність підприємств, установ, організацій і громадян по приведенню земельної ділянки в такий стан, при якому втрачаються її важливі властивості. У цьому випадку вона стає непридатною для колишнього використання. Забрудненням же землі вважається несприятлива зміна складу і властивостей земельної ділянки в результаті проникнення в неї забруднюючих речовин.

Псування і забруднення земель – протиправні вчинки, які як самостійні правопорушення передбачені в Земельному кодексі України і тягнуть за собою адміністративну відповідальність винних осіб (ст.52 КоАП). Кримінальним же законодавством України відповідальність за вказані правопорушення прямо не передбачається. Хоча Верховний Суд України орієнтує суди на необхідність притягнення за посадові злочини до криміна-

льної відповідальності винних посадових осіб за псування і забруднення земель виробничими і іншими відходами, стічними водами, а також безгосподарське використання земель і невиконання зобов'язань по приведенню їх у стан, придатний для використання за призначенням, що завдало значну шкоду державним або суспільним інтересам [1, п.7].

Необхідно зазначити, що чинне кримінальне законодавство передбачає кримінальну відповідальність за аналогічні вчинки, що зазіхають на інші природні об'єкти, наприклад, атмосферне повітря і водойми.

Останнім часом державними органами в сфері охорони природи приділяється значна увага охороні земель від забруднення хімічними речовинами, засмічення їх промисловими, побутовими і іншими відходами. На порядок денний виступає питання, що стосується радіоактивного і бактеріологічного забруднення земель. У зв'язку з цим ступінь і характер суспільної небезпеки псування і забруднення в нинішній час зростає, бо вони не тільки погіршують стан земель, але й зрештою ці вчинки зазіхають на життя і здоров'я людини. Викладене приводить до думки про доцільність криміналізації таких правопорушень, як псування і забруднення земель.

Проблема криміналізації і декриміналізації суспільно небезпечних вчинків не нова. У всі часи вона є і буде залишатись актуальною. Ідею теорії криміналізації проголосив ще Ч.Беккарія. На його думку, істинним міром злочину є шкода, завдана ним суспільству [2, с.226].

Проблемами криміналізації в сучасних умовах займаються визначні вчені-криміналісти. Ними були здійснені спроби сформулювати основні принципи криміналізації і декриміналізації, які могли б бути найбільш оптимальними для визначення правопорушення як злочину.

Найбільш усталеною позицією є та, що найважливішими чинниками, які викликають необхідність криміналізації, є суспільна небезпека вчинку, ступінь поширення цих вчинків, неможливість успішної боротьби з ними менш репресивними заходами, а також забезпечення невідворотності відповідальності при їх скоєнні. Система зазначених принципів відображає не тільки реальність суспільних відносин, що знаходяться за межами і в основі кримінального закону, але і зумовлює внутрішні потреби самого права, істотні зв'язки самої системи кримінально-правових норм. При характеристиці таких правопорушень як псування і забруднення земель названі принципи криміналізації можуть виявлятися у наступному.

Суспільна небезпека псування і забруднення земель полягає в тому, що названі вчинки зазіхають, насамперед, на суспільні інтереси. Земля як основа життєдіяльності і чинник соціальний задовольняє передусім потреби суспільства. Зміна її якісного стану внаслідок псування або забруднення ущемлюють головним чином суспільні інтереси. Крім того, в багатьох випадках порушуються інтереси окремих індивідів, коли йдеться, наприклад, про заподіяння шкоди життю або здоров'ю людини внаслідок псування або забруднення земель.

Відносна поширеність правопорушень означає, що обов'язковість ознакою криміналізованого діяння виступає повторність конкретної поведінки. Дані статистики, які має в своєму розпорядженні Державний комітет України по земельних ресурсах, свідчать про значне розповсюдження псування і забруднення земель в загальному складі земельних правопорушень. Так, за станом на 1996 р. кількість випадків псування і забруднення земель складала 1410, тобто 4,0% від загальної кількості, а вже в 1997 р. таких правопорушень налічується 4588, що в свою чергу складає вже відповідно 8,1% [3, с.40].

Поряд з принципами криміналізації розрізняють її підстави. Такими підставами визнаються процеси, що відбуваються в суспільстві, розвиток яких породжує об'єктивну необхідність кримінально-правової охорони тих або інших цінностей. За своїм характером ці підстави можуть бути дуже різноманітними. До їх складу прийнято включати несприятливу динаміку суспільно шкідливих вчинків, зміну обстановки, виявлення шкідливих наслідків господарської і іншої діяльності людини, такий розвиток суспільства в цілому або окремих сферах, що визначає нестерпимість, особливу небезпеку певних вчинків. Так, наявність конституційного положення, що стосується необхідності особливої правової охорони земель як основного національного багатства держави, дає підстави для достатковий питання про кримінально-правову охорону земель від таких протидравних посягань, якими є псування і забруднення земель. Як підставу криміналізації вчинків, пов'язаних із зміною якісного стану земель, можна вважати зміну не тільки політичної, соціальної, економічної, але і екологічної обстановки. У даному випадку ідеться про виникнення нової групи суспільних відносин, що потребують належної правової регламентації.

Наслідки псування і забруднення земель за своїм характером є такими, що не завжди відповнюються. З обороту в цих випадках можуть випадати цінні землі сільськогосподарського призначення, які є незамінним засобом виробництва в сільському господарстві. У зв'язку з цим виникає необхідність в обмеженні форм обмеж. виробничої та іншої діяльності, пов'язаної з використанням земель.

Стисла характеристика принципів і підстав криміналізації діянь, що впливають на стан земель (псування і забруднення), дає підстави для постановки питання про необхідність встановлення кримінальної відповідальності за псування і забруднення земель.

Відповідна норма в Кримінальному кодексі України могла б мати такий вигляд:

«Стаття «Псування або забруднення земель»

Псування або забруднення земель шкідливими речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя і здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення правил раціонального використання та охорони земель, якщо це створило небезпеку для життя і здоров'я людей і довкілля.

Ті самі діяння, що спричинили загибель людей, їх захворювання або інші тяжкі наслідки».

Список літератури:

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 січня 1990 р. №1 «Про практику розгляду судами справ про відповідальність за порушення законодавства про охорону природи» // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в кримінальних та цивільних справах. К., 1995. №1. 2. Ч.Беккария. О преступлении и наказании. М., 1939. 3. Третяк А.М., Юрченко А.Д., Степанюк В.Р. До питання про державний контроль за використанням і охороною земель // Землевпорядний вісник. 1998. №3.

Надійшла до редколегії 18.02.2000

В.П. Грохольський, ад'юнкт каф. трудового, аграрного та екологічного права Ун-ту внутр. справ

ПРОБЛЕМИ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ МОРСЬКОГО КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ШЕЛЬФУ УКРАЇНИ

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки – невід'ємні умови економічного та соціального розвитку України.

У законодавчій базі будь-якої держави як такі, що підлягають охороні, приведені ті природні об'єкти, які знаходяться у межах її юрисдикції. Але за останні роки відбувається диференціація в питаннях, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, та поступово набувають самостійне визначення природні об'єкти, які знаходяться на території двох або більше країн [1, с.113].

Одним з таких природних об'єктів є морський континентальний шельф. Цей природний об'єкт в силу своїх географічних та геологічних якостей може розташовуватись одночасно на території кількох держав, а також може виходити за межі їх юрисдикції, що викликає труднощі в галузі правової охорони та використання вище названого природного об'єкта.

Морський континентальний шельф при раціональному та дбайливому використанні становить собою унікальну скарбницю природних багатств. Та хоча він складає 7% дна Світового океану, вже на сьогодні добування нафти та газу на шельфі складає 20% світового видобутку корисних копалин. Окрім того, вже зараз на шельфі ведеться промислове добування вугілля, нікелю, міді, золота, алмазів, а також багатьох мінеральних ресурсів [2, с.24].

Згідно з міжнародним морським правом континентальний шельф визначається як територія, яка прилягає до поверхні моря, та надра морського дна підводних районів, які прилягають до узбережжя або островів, але які знаходяться поза зоною територіального моря до глибини 200 метрів. Або за цією межею до такого місця, до якого глибина вод, що покривають його, дозволяє розробку природних багатств цих районів [3].